

KONYA HUKUK MEKTEBİ

ve

Osmanlılarda Hukuk Öğrenimi¹

Dr. Ekrem Buğra Ekinci

Eski maarif sistemimizde hukuk öğrenimine büyük bir önem verilmiştir. Nitekim bu sistemin belkemiğini oluşturan medreselerde en başta gelen derslerden biri fıkıh, yani hukuk dersi idi. Medreselerde ekseri ihtisaslaşma bahis konusuydu. Sözcüleri, Konya'daki pekçok medreseden biri olan *İnceminareli Medrese* dârü'lhadis olarak kurulmuştu ve burada hadis öğrenimi yapılırdı. *Sırçalı Medrese* diye de bilinen *Muslihiyye Medresesi*'nde ise fıkıh öğrenimi önde gelirdi.

Medreseden Mektebe

Muslihiyye Medresesi, Alâeddin tepesinin güneyine düşen Gâzi Alemşah Mahallesi'nde aynı ismi taşıyan caddede 74. sokağın başında olup 14 numaralı binâ idi. Kapısı eski Türk geleneğine göre doğuya açılırdı. Çok güzel ve ince sanatlı bir mimarîsi vardı. Kitâbesinde yazdığına göre medrese, Selçuklu Sultanı Gıyâseddin Keyhusrev zamanında Emir Bedreddin Muslih tarafından 1242 yılında mimar Toslu Osman oğlu Mehmed'e yaptırılmıştır. Bedreddin Muslih, Selçuklu sarayında görevli olup 1258 yılında ölmüş ve yaptırdığı medresedeki türbesine gömülmüştür. Yine kitâbesinde bu medresenin "*Ebu Hanife (İmam-ı A'zam) radiyallahu anh eshâbından fakihler ve mütefakkihler*" , yani Hanefî mezhebinde hukukçular ve hukuk öğrencileri için yaptırıldığı yazılıdır. Buradan bu medresede Hanefî mezhebine göre tedrisatta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu da tabîîdir, çünkü gerek Selçuklu ve gerekse Osmanlı devrinde bilhassa Anadolu'daki halkın tamamına yakını Hanefî mezhebinden olduğu gibi devletin resmî mezhebi de bu idi.

Medresenin Arkası Sağlam

Medresenin hayatını sürdürmesi için pekçok vakıf yapıldığı da görülmektedir. Sultan Fâtih devri tahrir defteri ve Konya şer'iyye sicillerine göre Çumra'nın Garkın köyü, Müstevfi Celaleddin evkâfından intikalen Meram hamamı, Konya'da pekçok debbağ (tabak) dükkânı, Kövez çiftliği, Emirahur dolabı, Köy değirmeni, Tuz Pazarı, Konya'nın Sahra nâhiyesinin Karbuzlu Dinek köyünün uşru, Lârende'nin Bekir Çelebi bağı ve Bükrece değirmeni bunlardandır. Bunları saymaktaki maksat ilme, bilhassa fıkıh, yani hukuk öğrenimine verilen önemi göstermektir. Bu sayede medresede yıllarca ilim neşrine imkân doğmuştur.

---

¹ *Tarih ve Medeniyet*, S: 58, Ocak 1999, s: 50-52.

Yine Konya şer'iyye sicillerinde, 1641 yılında Sırçalı Medrese'de 40 akçe yevmiyeli Abdürrahîm Efendi'nin müderris olduğu, 1646 yılında da 50 akçe yevmiyeli Ahmed Efendi'nin müderris tayin edildiği yazılıdır. Bu miktarın çokluğundan Muslihiye Medresesi'nin gayet önemli bir mevkide bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı sicillerden 18. asrın sonlarına doğru medresede Eşenlerizâde Seyyid Ahmed, Veliyyüddin ve Seyyid Abdullah Efendilerin müderrislik yaptığını öğreniyoruz. Medrese tarih boyunca çeşitli defa harâb olmuş ve tamir ettirilmiş, nihayet kubbesi çökmüş ve 19. asrın sonunda artık ders verilemez duruma gelmiştir. 1954 yılından sonra tamir edilmiş ve Konya müzesine bağlanmıştır.

Hukuk Mektepleri Devri

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ilmiye sınıfına verilen önemin azalması ve medreselerin kudretlerini giderek kaybetmeleri üzerine bilhassa Sultan İkinci Abdülhamid devrinde meslekî öğrenim için mektepler açılmaya başlanmıştır. Hukuk öğrenimi bakımından, modern usulde şer'î hâkim yetiştirmek üzere 1853-1854 yılında İstanbul'da Muallimhâne-yi Nüvvâb adıyla bir mektep açılmış, bu mektep 1885 yılında da Mekteb-i Nüvvâb, 1908 yılında da Medresetü'l-Kudât adını almıştır. Yine modern usulde nizâmiye mahkemesi hâkimi yetiştirmek maksadıyla 1869 yılında basit bir mektep açılmış ve bu mektep 1874 yılında lise seviyesine getirilmişse de 1878 yılında tatil edilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa'nın gayretleriyle 1880 yılında tekrar açılan mektep 1900 yılında Dârülfünun'a bağlanmıştır. Daha sonra ise Selânik, Beyrut, Bağdad ve Konya'da birer hukuk mektebi kurulmuştur.

Konya Hukuk Mektebi

1907 yılından önce sadece İstanbul'da bir hukuk mektebi vardı. Bunun ihtiyaçları karşılayamaması üzerine Maliye Hukuk Müşâviri Mahmud Es'ad ve Temyiz Mahkemesi üyesi Kostaki Efendiler bir lâyiha hazırlayarak Bâbîâli'ye takdim etmişlerdi. Bunun kabulü üzerine Selânik, Bağdad ve Konya'da birer hukuk mektebi açılması hususunda 10 Eylül 1907 tarihinde bu üç vilâyete tezkire gönderilmişti. Burada müstantık (sorgu hâkimi) ve hâkim yetiştirilmesi ve İstanbul'daki hukuk mektebinin ihtiyaca kâfi gelmemesi gibi gerekçeler yer almaktaydı. Bunun üzerine Konya'da Mevlânâ dergâhı yakınındaki Sedirler mahallesinde, bugün Koyunoğlu müzesinin civârına düşen ve Çelebi Konağı diye bilinen büyük bir konak tahsis edilerek buna halen Konya müzesinde muhafaza edilen bir de levha yazdırılmıştır. Mektebin açılış (küşat) merâsimi Konya vilâyet erkânının da huzuruyla 1 Mart 1908 cumartesi günü icrâ olunmuştur.

Mektebin İdarecileri

Mektebin müdürlüğüne Meclis-i Maarif üyesi **Emrullah Efendi** (1858-1914) getirilmiştir. Bu zât daha sonra Kırkkilise (Kırklareli) meb'usluğu ile Maarif Nâzırlığı yapmış ve maarif sisteminin ıslahı hususunda Dârülfünun Nizamnâmesi'nde kendisinden faydalanılan *Tûba Ağacı Nazariyesi*'ni ileri sürmek ve *Muhitü'l-Me'arif* adında batılı anlamda ilk ansiklopediyi telifle başlamakla şöhret bulmuştur. Bir sene sonra mektep müdürlüğüne **Hilmi Bey** getirilmiştir. Aynı yıl mektep 12 Ekim 1909 tarihinde Sanâyi Mektebi (daha sonra Erkek Sanat Enstitüsü) binâsına nakledilmiştir. Bu binâ

günümüzden birkaç sene evvel yanmıştır. Daha sonra mektep müdürlüğünde **Alâeddin Bey** bulunmuşsa da, bilahare Tayyare Cemiyeti'ne geçtiğinden bunu müteakip **Fethi Bey** görev almış, ancak bu da vefat etmiş, daha sonra Sinoplu **Hüseyin Refik (Kırış) Bey** müdür olmuştur. Bunun ardından da, sonraları İstanbul ve Ankara Hukuk Mekteplerinde hukuk-u âmme ve idare profesörlüğü, Burdur meb'usluğu ve İktisat Vekilliği yapacak olan Mustafa Şeref Bey müdürlük yapmıştır. Nihayet 27 Mayıs 1912 tarihinde mektep müdürlüğüne Dârüşşefaka'dan 1887 tarihinde me'zun olup Van maarif müdürlüğünde müdürlüğünde bulunan ve 1908 yılında Bağdad hukuk mektebinin açılmasında büyük emekleri geçen, ayrıca 1913-1914 arasında dört ay Dârülfünun hukuk şubesi müdürlüğü de yapacak olan Sinoblu Hüseyin Refik (Kırış) Bey tekrar tayin edilmiştir. Bu zât mektebin lağvına kadar bu görevde bulunmuştur. Refik Bey sonra Konya Dârülhilâfetilâliye medresesi müderrisliğine dönmüş, çeşitli mekteplerde muallimlik ve enson Konya İmam Hatip Mektebi riyâziye muallimliği, yani matematik öğretmenliği yapmıştır.

Okutulan Dersler

Konya Hukuk Mektebi'nde diğerlerinde olduğu gibi şu dersler okutulmaktaydı: Mukaddeme-i İlm-i Hukuk (Hukuk ilmine giriş), Mecelle, Usul-ü Fıkh (İslam hukuku metodolojisi), Ferâiz (miras hukuku), Vesâyâ (vasiyet ve vesâyet hukuku), Nikâh, Hukuk-u Cezâ, Hukuk-u Düvel (devletler hukuku), Hukuk-u Esasiye (anayasa hukuku), Hukuk-u Ticaret, Ahkâm-ı Evkâf (vakıflar hukuku), Hukuk-u İdare, Sakk-ı Hukuk (adlî yazı), Hukuk-u Ticaret-i berriye (kara ticareti) ve hukuk-u ticaret-i bahriye (deniz ticareti hukuku), İktisat ve Maliye dersleri.

Mektebin Kadrosu

Mektebin tedris heyetine, yani hocalarına gelince:

Mecelle ve usul-i fikh muallimi **Yalvaçlı Ömer Vehbî Efendi**. (1870-1927) Hukuk mektebinin kapatılmasından sonra Konya İrfaniyye Medresesi'ndeki müderrislik görevine dönmüş, Dârülhilâfetilâliye medresesinde müderrislik, 1908 İkinci Meşrutiyet Meclis-i Meb'usan'ında ve daha sonra Ankara'daki ilk Millet Meclisi'nde Konya meb'usluğu ve zaferden sonra Konya müftülüğü yapmış, bu görevdeyken vefat etmiştir.

Fıkh ve ahkâm-ı evkâf muallimi Sivaslı **Ali Kemâlî Efendi**. Bilahare çeşitli medreselerde hocalık yapmış, Müdâfaa-yı Hukuk Cemiyeti reisi olduğu halde 1920 yılındaki Delibaş isyanında öldürülmüştür. Mevlana türbesi yanındaki Üçşehidler mezarlığında gömülüdür.

Hukuk-u ferâiz muallimi **Şeyhzâde Ahmed Ziyâ Efendi**. Aynı zamanda Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Muhammed Behâddin Efendi'nin oğlu olduğu için Şeyhzâde lakabıyla tanınırdı. Behâeddin Efendi şerîf, yani Hazret-i Hasan neslinden olup bunun da babası Bozkırlı Muhammed Kudsî Efendi meşhur mutasavvıf Mevlânâ Hâlid Bağdadî'nin halifesiydi. Ziyâ Efendi'nin kardeşi Zeynelâbidin Efendi de âlim bir zâtı, ayrıca Konya meb'usluğu yapmıştır. Zamanının en önemli ulemâsından olan Ziyâ Efendi 1911 yılında Konya Islâh-ı Medâris-i İslamiyye Cemiyeti'nin kurduğu medresenin müdürlüğünde

bulunmuş ve burada fizik, kimya ve kozmoğrafya dersleri de okutmuş, pekçok kıymetli eserler yazmıştır. Yeni devirde idareyle anlaşılamayan arkadaşlarının ortadan kaldırılması üzerine Medine-i Münevvere'ye hicret etmiş, 1924 yılında da orada vefat etmiştir.

Mecelle muallimi **Mehmed Vehbi (Çelik) Efendi**. (1862-1943) Hâdimlidir. 1908 İkinci Meşrutiyet meclisinde ve Ankara'daki ilk mecliste Konya meb'usuydu. Ankara hükûmetinde şer'iyye vekilliği yapmış ve saltanatın kaldırılması için fetvâ vermiştir. Millî mücadelede Konya vâli vekilliği görevinde bulunmuştu.

Vesâyâ muallimi **Hâdimî Mehmed Efendi**.

Hukuk-u cezâ muallimi, müddeiumumî muavini, yani savcı yardımcısı **Hâkî Efendi**.

Hukuk-u düvel muallimi Konya Maarif (Millî Eğitim) Müdürü **Hulusî Efendi**.

Hukuk-u esasiye ve düvel ve idare muallimi **Şinasî Bey**. Bilahare Konya Umur-u Hukukiye (Hukuk İşleri) Müdürü olmuş, Yunanistan'daki Türklerle, Türkiye'deki Rumların karşılıklı olarak göç ettirilmesi işlerine bakan Mübadele Komisyonu'nda çalışarak daha sonra İstanbul'da avukatlık yapmıştır.

Mecelle ve ticaret-i berriye muallimi **Selim Sâbit Efendi**. Daha sonra Konya'da avukatlık yapmıştır.

Ticaret-i bahriye ve sakk-ı hukuk ve sakk-ı cezâ muallimi **Nalbandzâde Hilmî (Akyol) Bey**. Mektebin kapanmasından sonra Konya'da avukatlık, baro reisliği, Ankara'da Maliye Vekâleti ile diğer kurumlarda hukuk müşâvirliği yapmıştır.

Usul-i cezâiyye ve kanun-u cezâ ve hukuk-u cezâ muallimi **İbrahim Hesabî Bey**. Sonradan Temyiz Mahkemesi üyesi olmuş, Bafra'da avukatlık yapmış, İzmir Maliye Vergiler Muvazzaf İtiraz Komisyonu başkanlığı görevinde bulunmuştur.

Mecelle ve ferâiz ve vesâyâ muallimi **Mehmed Tahir Efendi**. Sonradan Temyiz Mahkemesi üyeliği yapmıştır.

İktisat ve maliye muallimi **Numan Sabit Bey**. Bilahare Gölpazarı, Mazgirt ve diğer bazı ilçelerde kaymakamlık görevinde bulunmuştur.

Öğrenim

Mektebin öğrenim süresi önceleri üç yıldız ve mektebe idâdî (lise) mezunları alınmaktaydı. Mektepten Konya'da bulunduğu onbir yıl zarfında 134 öğrenci mezun olmuştur. Selânik ve Beyrut'un düşman tarafından işgal edilmesiyle bu iki vilâyetteki hukuk mekteplerinin talebe ve muallimlerinden bir kısmı Konya Hukuk Mektebi'ne, diğer bir kısmı da İstanbul Hukuk Mektebi'ne naklolunmuştur.

Mektebin Kapanması

Mektep, birinci cihan harbi ve mütârekenin ardından yaşanan sıkıntıların arasında 15 Mart 1919 tarihinde kapatılmıştır. Bu esnada dördüncü sınıfta 9, üçüncü sınıfta 15, ikinci sınıfta 22 ve birinci sınıfta da 9 olmak üzere toplam 55 öğrenci vardı.

Mektebin demirbaş eşyası Konya Dâulmuallimîni (öğretmen okulu) ve Sultanîsi'ne devrolunmuş, mekteple ilgili sicil ve evrak Maarif Nezâreti'ne gönderilmiş, öğrencilerin isim ve durumlarını gösteren bir hülâsa kayıt defteri de gereğinde başvuru olursa faydalanılmak üzere Konya Maarif Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

Konya Hukuk Mektebi'nde ders veren hocaların bir kısmı müderris (profesör) pâyesi taşıyan, çoğu Doğu ve Batı lisanlarından birkaçına âşina, faziletli ve âlim kimselerdi. Mektebin mezunlarını da yüksek seciyeli olup vatana ve millete hizmetleri geçmiş kimseler teşkil etmektedir.

Kaynakça:

Fuad Arun: **Muallim Refik Kırış, Hayatı ve Eserleri**, Ankara 1968.

Yusuf Boysal: **"Selçuk Üniversitesi Kurulurken"**, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, I/73-79, 1981.

Gülnehal Bozkurt: **"Türkiye'de Hukuk Eğitiminin Tarihçesi"**, Hukuk Öğretimi Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Editör: Adnan Güriz, 1993.

Osman Nuri Ergin: **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul 1977.

Cemal Kutay: **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Ank. tarihsiz.

Mehmet Önder: **Konya Maarif Tarihi**, Konya 1952.

Mehmet Önder: **Mevlana Şehri Konya (Tarihi Kılavuz)**, Konya 1962.

Mustafa Özdamar: **Hacı Veyszâde**, İstanbul 1992.

İ. Hakkı Uzunçarşılı: **Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı**, Ankara 1988.